

Iosif-Marin BALOG

POLITICILE ECONOMICE ALE VIENEI ÎN TRANSILVANIA, 1850-1867 STUDIU DE CAZ: STATUL CA ANTREPRENOR ȘI RESURSELE UMANE

DIE WIRTSCHAFTSPOLITIKEN WIENS IN SIEBENBÜRGEN, 1850-1867 FALLSTUDIE: DER STAAT ALS UNTERNEHMER UND DIE ARBEITSKRÄFTE

Zusammenfassung: Der Zeitraum 1850-1873, – eine Epoche des totalen wirtschaftlichen Liberalismus – zwar eine ziemlich kurze in der ökonomischen Geschichte der Monarchie – stand in völligem Gegensatz zu der autoritären und konservatorischen politischen Regierung. Der Wirtschaftsliberalismus fand keinerlei Unterstützung seitens der politischen Parteien, sondern hauptsächlich seitens der hohen Bürokratie – eine vorteilhafte Symbiose – insbesondere für die politischen Kreise, als auch für die Vertreter von ökonomischen Interessen.

Natürlich wirkte der österreichische Staat auf Niveau der Wirtschaftspolitik in Siebenbürgen mithilfe einer Vielzahl von Mechanismen, von denen wir einige hervorheben wollen, indem wir sie nach Wichtigkeit und Bedeutung welche diese in der wirtschaftlichen Entwicklung der Provinz in den Jahren 1850-1867, aber auch in den folgenden Jahrzehnten hatten, ordnen. In erster reihe, müssen wir die legislativen Maßnahmen von unmittelbarer Auswirkung auf wirtschaftlicher Ebene, und zwar die Industrie -und Handelsgesetzgebung, die Zollgesetze, das Bergbaugesetz, in betracht nehmen.

Auf dem zweiten Niveau wirkten die institutionellen Eingriffsmechanismen des Staates in der Wirtschaftspolitik, – hier können wir die Schaffung oder das Einschalten jener Behörden welche das Wirtschaftsleben der Provinz direkt beeinflussten, einbeziehen.

Auf Niveau der Steuer -und Finanzpolitik waren die wichtigsten vom Österreichischen Staat in Siebenbürgen angewandten Mechanismen, das Steuersystem, beziehungsweise die Direkte und indirekte Steuer -und die Mittel welche für deren Erhebung geschaffen wurden sowie die Art der Aufstellung der jährlichen Haushaltpläne für Siebenbürgen, ihre Aufteilung, insbesondere auf jene Bereiche welche unmittelbaren Einfluss auf das Wirtschaftslebens Siebenbürgens ausübten.

Drittens, muss die rolle des Staates als Unternehmer und Akteur in dem Wirtschaftsleben nicht übersehen werden. Das Staatseigentum und die Staatlichen Betriebe, die Art auf welche diese Verwaltet wurden und ihre ökonomische Ausnutzung in dem sozialen Umfeld der Jahre 1850-1867, können uns interessante Indizien bezüglich der Wirtschaftspolitiken des Österreichischen Staates in dieser Region, aber auch über die Wirtschaftsbeziehungen des Zentrums zu der Provinz, ihrer Natur, und deren Einfluss auf die Gesamte Wirtschaft liefern.

Die Analyse dieser (einigen) vorgeschlagenen Aspekte (sicherlich können auch weitere erkannt werden), aufgrund der uns Gegenwärtig verfügbaren historischen Quellen, kann in der Lage sein das Wirtschaftsleben Siebenbürgens zu durchleuchten, und zugleich die Art der Wirtschaftsbeziehungen welche sich zwischen der Provinz und dem Rest der Monarchie bildeten, und vor allem die Haltung des Österreichischen Staates gegenüber ihrem Östlichsten Gebietes aus Wirtschaftlichem Gesichtspunkt, in der hier untersuchten Zeitspanne, hervorzuheben.

Rolul și semnificația birocrăției în formarea sistemului economic capitalist a fost recunoscută îndeobște de istorici și sociologi de la Schmoller și Weber încoace. Cu toate că astăzi este dificil să găsim criterii calitative sau cantitative pentru o apreciere istorică, rolul administrației și al birocrăției în procesul de modernizare a provinciilor Imperiului Habsburgic a fost deosebit de important. Joseph Redlich, de pildă, arăta că întreaga evoluție administrativ-birocrată a Imperiului a stat sub semnul a ceea ce s-a conceput în deceniul neoabsolutist. Fără a intra în detaliile explicării statutului politico-administrativ al provinciei transilvănene în perioada 1850-1867, trebuie remarcat și subliniat faptul că, în această perioadă, practic pentru prima dată, scurtul episod al reformismului iosefin de la finele secolului al XVIII-lea, deciziile politice, administrative și economice se mută în mod efectiv la Viena. Pentru prima dată sunt dislocate structurile locale de putere de la nivelul comitatelor, cel mai adesea ostile nu numai din punct de vedere politic oricăror tendințe care vizau eliminarea privilegiilor acestora, ci și oricăror reforme economice de tip modern, capitalist. Odată eliminate aceste structuri de la mijlocul piramidei puterii, prin reformele administrative și juridice, Viena avea cale liberă în a-și pune în aplicare programul reformativ, care avea trei obiective principale: centralizarea, uniformizarea, modernizarea. Noua birocrăție superioară a statului, completată la niveluri locale cu o funcționărie recrutată după noile principii în care originea, averea și statutul social nu mai prezentau importanță, era în fapt expresia autorității monarhului de la Viena și transpunerea autorității statului până la nivelurile cele mai profunde, precum și unul din relele de bază în comunicare și transmiterea puterii dintre Viena și cetățenii provinciei.

În al doilea rând, introducerea unei administrații cât mai uniformizatoare și eficiente a fost una dintre cele mai importante sarcini ale statului austriac în această perioadă. În acest sens, în perioada 1851-1854 au avut loc intense dezbateri pe această temă, dezbateri care au vizat în primul rând modalitățile care să facă cât mai funcțională această administrație și, mai ales, cât mai puțin costisitoare din punct de vedere financiar.

Efortul de construcție birocratică și instituțională în Transilvania a durat mai mulți ani, abia la 1854, după o serie întreagă de experimente, reușindu-se crearea noului sistem administrativ-birocratic „definitiv și stabil”.

În Transilvania s-a resimțit o nevoie acută de personal, pe de o parte din cauza lipsei celor calificați, pe de altă parte, situația dramatică cauzată de evenimentele revoluționare care au acutizat la un nivel fără precedent relațiile dintre etniile și confesiunile din provincia ardeleană – au făcut ca la Viena să se țină cont de această realitate și în funcțiile cele mai importante să fie numiți oameni cu o bogată experiență, autoritari dar imparțiali și lucizi, care să fie în măsură a aprecia în mod corect situațiile și realitățile locale. Aducerea de numeroși funcționari de diverse niveluri și calificări din afara provinciei și mai ales din zona Boemiei și Galiției (drept pentru care erau cunoscuți în Transilvania sub numele de „galițieni”) a fost o politică specifică a statului austriac. Rațiunile pentru acest tip de abordare din partea autorităților de la Viena au fost, pe de o parte, lipsa la nivel local a personalului calificat, dar și dorința statului de uniformizare, de impunere a unor practici administrative unitare și de a disloca particularismele locale în materie. Aceste particularisme de multe ori nu țineau seama de viziunile și intențiile reformiste ale statului, fiind contestate de structurile locale de putere.

Deși costurile instaurării unei asemenea administrații au fost foarte mari pentru stat, cheltuielile anuale depășind 550-600.000 florini, Viena s-a ambiționat, în ciuda resurselor limitate, să ducă la capăt reformele propuse. Practic, în acest domeniu au fost cele mai profunde schimbări realizate de statul austriac în Transilvania în perioada 1850-1867, dovadă fiind și faptul că, atât la nivelul fiscalității, al justiției, cât și al unor instituții economice, aceste măsuri au supraviețuit vreme de mai multe decenii după edificarea și implementarea lor.

Ceea ce este cu adevărat semnificativ pentru această birocrație adusă în Transilvania, dincolo de sobrietatea și doza de rigiditate pe care o afixau în viața profesională și în ciuda faptului că mulți nici nu știau cât vor rămâne în zona și postul pe care fusese numiți, pentru ei pe primul loc era conștiința datoriei, chiar dacă efortul lor nu era răsplătit suficient prin sistemul de salarizare. De-a lungul întregii perioade, condițiile de muncă și plată ale acestor birocrați au rămas relativ mici față de volumul mare de muncă. S-au adăugat la acest neajuns și dificultățile locale, dintre care cele mai acute rămăneau problemele de transport și comunicație - lipsa totală în Transilvania a căilor ferate în această perioadă și starea destul de proastă a drumurilor -, toate impedimente majore pentru activitatea și eficientizarea administrației. De asemenea, creșterea generalizată a prețurilor din anii '50 și mai cu seamă în perioada 1854-1856 a afectat destul de semnificativ costurile de subsistență și întreținere pentru acești funcționari care deveneau, astfel, din ce în ce mai puțin motivați să-și continue serviciul în Transilvania.

Ilustrativ este în acest context și modul cum statul a abordat problema administrării propriilor capacități economice din Transilvania în perioada 1850-1860 prin intermediul aparatului birocratic. În domeniul silvic, unde statul avea întinse proprietăți și în Transilvania, procesul de organizare a fost început încă de la 1848, când s-a înființat Ministerul Agriculturii și al Minelor. Noul minister avea în principal menirea de a superviza activitățile din domeniul silvic, minier și al proprietăților statului. Primul mandat în acest minister a fost deținut de R. Tinnfeld, un mare proprietar de terenuri și mine în Styria, specialist în minerit. În primăvara anului următor, ministerul său a preluat și administrarea pădurilor silvice (Kameral und-Montanwälder). Tot acestui minister îi erau arondate următoarele departamente: minier, montanistic, saline, metalurgie și agricultură. Desigur că în Transilvania jurisdicția acestui minister s-a extins odată cu încheierea revoluției și instituirea administrației provizorii de la finele anului 1849. Tot atunci s-au constituit și aici instituțiile necesare administrării și punerii în valoare a întreprinderilor de stat, a căror activitate fusese practic întreruptă începând cu toamna anului 1848. Ministerul amintit a funcționat în respectiva formă până la 17 ianuarie 1853, când departamentele sale au fost preluate de Ministerul Finanțelor. Pentru preluarea noilor sarcini, s-au constituit secțiuni speciale ale Ministerului Finanțelor, între care: Secțiunea Domeniilor de Stat, a Pădurilor, Fondurilor Religioase și Uzinelor Montanistice; o Secțiune a Salinelor; o Direcție Generală a Minelor, una pentru Cadastru Funciar etc. În Transilvania, organizarea acestui domeniu a început practic din 1851-1853, când s-a organizat Direcția Minelor și a Salinelor din Cluj ca rețea de reprezentare între nivelul local și cel de la ministerul vienez. Direcția de la Cluj era una dintre cele 24 de astfel de instituții înființate la nivelul întregii Monarhii. Personalul angajat la Direcția Montanistică și Silvică cuprindea 41 de persoane, dintre care cei mai mulți erau aduși din

afară provinciei, respectiv, Boemia, Carinthia sau Ungaria. Astfel, la Direcția Minieră erau 31 de funcționari, iar la cea Silvică, 10 funcționari subordonați Ministerului de Finanțe de la Viena. La rândul lor, domeniile silvice ale statului au fost împărțite în nouă districte, inegale ca suprafață, dar repartizate pe întregul teritoriu al Transilvaniei, unde existau păduri de stat însumând aproximativ 514.000 de iugăre de administrat. De asemenea, funcționari administrativi au fost numiți și la alte proprietăți ale statului, între care la: Minele de Aur de la Săcărâmb, Roșia Montană, Baia de Criș, Uzina Metalurgică de la Baia de Arieș; oficiile de preluare a aurului de la Zlatna, Certeje, Pianul Românesc; Uzinele de Fier de la Govăjdia, Toplița, Cugir, Sebeșel. Conform statutului de funcții aprobat de minister, în toate aceste posturi au fost numiți funcționari cu studii de specialitate, cei mai mulți fiind aduși din afara Transilvaniei.

Pentru a ilustra politica de personal a statului în această direcție, vom da câteva exemple relevante pentru perioada studiată. Astfel, la Săcărâmb era numit administrator Iosef Panzemann, cu un salariu de 800 florini pe an, plus alte compensații (casă de locuit, pașal pentru cal, lemne de foc), alături de alți 14 funcționari cu salarii cuprinse între 400 și 800 florini. La Roșia Montană a fost numit administrator general Ioseph Anton, cu un salariu de 900 florini, plus celelalte emolumente. Lui i se alăturau încă patru funcționari, între care și românul Victor Pipoș, plătit cu 400 de florini pe an. Acești administratori erau asimilați în clasa a IX-a la salarizare. Și la Direcția Silvică salariile erau similare: administratorul câștiga 900 de florini pe an, controlorul silvic primea 700 de florini pe an, în vreme ce funcționarii inferiori erau plătiți între 112 și 200 de florini pe an, în funcție de atribuții și responsabilități. Trebuie, de asemenea, remarcat că funcționarii de la nivelul cel mai de jos (pădurarii, supraveghetorii de pădure) erau extrem de prost plătiți; ei nu primeau mai mult de 48,30-145,60 de florini pe an, plus o cantitate mică anuală de lemne de foc. În cazul funcționarilor superiori (administratori, directori silvici, ingineri etc.), se adăugau, pe lângă sumele plătite în bani, și o locuință gratuită, 4-5 stânjeni de lemne de foc, o sumă de aproximativ 65 florini pe an pentru întreținerea calului, uneori și o trăsură necesară pentru deplasare.

Toate acestea presupuneau pentru stat eforturi financiare semnificative, dar s-a căutat permanent reducerea acestor cheltuieli, mai ales în anii '60, când de altfel ministrul de Finanțe de la Viena a impus o politică de extremă austeritate. De exemplu, Districtul Silvic Câmpeni, ce avea o suprafață de păduri ce însuma 120.000 de iugăre, presupunea cheltuieli salariale pentru administrare (salarii, clădiri, întreținere, costuri de cancelarie) ce însumau, în anul 1861, 30.132 florini, pentru ca, în 1863, ele să scadă la 23.853 florini, sau un alt exemplu, Districtul Silvic din Zlatna avea în administrare 38.000 de iugăre de pădure de stat ce presupuneau costuri de administrare de aproximativ 17.000 florini pe an.

În privința politicii de personal a statului din această perioadă, trebuie remarcat și faptul că toți acești funcționari, cei mai mulți aduși din afara Transilvaniei, aveau calificare de specialitate – studii la școlile de profil din Monarhie, mai ales la Schemnitz și Mariabrunn; un al doilea aspect semnificativ era că acești funcționari puteau utiliza la un nivel sau altul toate limbile utilizate în Transilvania, aspect consemnat într-un mod deosebit de riguros în fișa postului acestor funcționari, ca și toată experiența dobândită de-a lungul timpului în serviciu. Sunt situații consemnate în detaliu în actele vremii și ele pot oricând furniza elemente extrem de prețioase pentru o istorie socială a acestei funcționării austriece care a activat în Transilvania în perioada 1850-1867. Pentru a

ilustra această realitate, ne vom referi punctual la câteva cazuri, simptomatice pentru cele expuse mai sus: un anume Franz Clari, numit administrator silvic la Câmpeni, provenea din Boemia (în 1828, la Marschendorf). Acesta vorbea: germană, latină, ruteană, română și foarte puțină maghiară („sehr wenig ungarisch”), ceea ce se consemna în fișa postului său. O altă caracteristică a politicii de personal, pe lângă avansarea în ierarhia profesională, care era și o chestiune de timp, o reprezenta „rularea” acestora prin toată Transilvania; rar se întâmpla ca un astfel de funcționar să rămână într-un singur loc mai mult de 3-4 ani. Din multitudinea de exemple cităm cazul lui Karl Seifersur, născut în 1806 la Viena, inițial cu studii filosofice și juridice, apoi cu studii de specialitate la Schemnitz. Își începea cariera în 1830, la Serviciul Silvic Hunedoara, ca ajutor de contabil, cu un salariu de 0,47 florini pe zi; în 1833 era angajat definitiv pe același post, cu 300 de florini pe an; în 1835 era mutat la Câmpeni, în 1838 la salariu i se mai adăugau 20 de florini pentru locuință („Quartir Geld”), paușal pentru cal, în 1838 mai primea, pe lângă salariu, 12 florini pentru lemnele de foc. În 1841 era trimis la Zlatna, în 1843 revenea la Hunedoara în calitate de controlor contabil cu un salariu de 400 de florini, plus celelalte sporuri amintite. În 1848, pe lângă serviciul de bază era și contabil la „Lada Frăției” („Bruderlade Cassa”), de unde mai câștiga încă 40 de florini pe an; în 1850 era numit contabil șef la Uzinele Statului de la Hunedoara, cu un salariu de 500 florini pe an. În 1852 era transferat la Direcția Silvică din Hunedoara pe post de contabil revizor (un fel de expert contabil), cu un salariu de 725 florini pe an, paușal pentru cal, 10 stânjeni de lemne și locuință gratuită. La 1860 avea o vechime în serviciu de 29 de ani și patru luni și parcursese, practic, toate treptele ierarhice în meseria sa de funcționar contabil. Mai mult, în 1855 fusese decorat de Guvernatorul Transilvaniei cu *Medalia de Aur în grad de Cruce* pentru merite deosebite în limitarea efectelor, incendiului castelului de la Hunedoara.

La fel, Iakob Lázár (născut în 1822, la Vințu de Jos) își începea cariera la 1846, ca practicant silvic la Câmpeni, iar până la 1852, când devenea contabil la Oficiul Silvic din Deva, fusese în nu mai puțin de cinci locuri în șase ani (la Câmpeni, Zlatna, Runc, Cugir, Hunedoara, Deva).

Cariera acestor funcționari începea așadar odată cu absolvirea studiilor de specialitate, când se susținea un examen de Stat („Staatsprüfung”), după care Ministerul le atesta calificarea fiind numiți „candidați” disponibili pentru a intra în serviciu ca practicanți, după ce depuneau în prealabil un jurământ. Statutul de practicant dura de obicei un an, perioadă în care respectivul funcționar era plătit cu 0,45-1 florin pe zi. În anii '50, acesta era un salariu mic, comparabil cu al unui muncitor semicalificat sau chiar al unuia necalificat din domeniul mineritului. Așadar, o viață grea pentru acești funcționari – începători – dacă punem la socoteală și faptul că erau trimiși în serviciu, de cele mai multe ori, departe de casă, practic, oriunde pe cuprinsul Monarhiei.

Cu toate acestea, cel puțin în anii 50 ai secolului al XIX-lea, atracția pentru a intra în serviciul statului era una destul de mare. Dincolo de prestigiul social, de modul de percepere a acestui serviciu „în slujba Împăratului”, accesarea în rândul birocrăției conferea și o stabilitate, un *cusus honorum*, în ciuda politicii statului de perindare a acestor funcționari prin toată Monarhia (dar mai ales în provinciile periferice, unde se resimțea o accentuată nevoie de personal), *cusus honorum* care, pe lângă beneficiile salariale, oferea și perspectiva unei pensii la bătrânețe. De pildă, un anume Ioseph Molnár, aflat în serviciu ca funcționar la Uzina Metalurgică a Statului de la Govăjdia, cerea în 1853 pensionarea,

având în vedere că acesta avea peste 40 de ani de vechime în serviciul statului. Cererea i se aproba, primind o pensie de 216 florini anual.

Un alt aspect semnificativ care se cuvine menționat în acest context este faptul că, pe la începutul anilor '60, se constată o creștere semnificativă a numărului transilvănenilor care, în calitate de absolvenți ai Academiei Miniere și Silvice de la Schemnitz, optau pentru posturi de funcționari în serviciile de profil ale statului. Dacă, la începutul anilor 1850, chiar și acești începători care aspirau la statutul de practicant și apoi funcționar inferior („Diener”) erau în cea mare parte aduși din afara Transilvaniei, după apromaxativ un deceniu deja acești tineri proveneau în majoritate din interiorul provinciei. De exemplu, în 1860, din cei șapte practicanți care urmau a fi angajați la direcțiile silvice numai 2 erau născuți în afara provinciei, însă toți aveau studii de specialitate, fie la Schemnitz, fie la Mariabrunn. De exemplu: Carl Schöbel, născut la Sighișoara, 27 ani, absolvent al gimnaziului superior, apoi studii la Schemnitz, examen de Stat în Sivicultură, numit în 1856 candidat silvic la Oficiul din Mănăstur, apoi, în 1859, practicant cu 1,05 florini pe zi, vorbea germana, româna și maghiara. Rudolf Capesius, de 24 ani, născut în Făgăraș, studii silvice la Mariabrunn, numit practicant substituit la Serviciul Silvic din Orlat cu 0,78 florini pe zi. Cunoștea și el germana, maghiara și româna.

Se reușise astfel crearea unei baze interne pentru recrutarea acestor funcționari nu numai prin faptul că mulți transilvăneni, mai ales sașii, se orientau spre studiile de specialitate, ci și datorită politicii statului care a încurajat acest fenomen și prin acordarea de burse de studiu și subsidii; în fond, spre finele anilor 1860, statul devenise din ce în ce mai conștient că – pe fondul limitării resurselor financiare disponibile întreținerii unui aparat birocratic, care devenea tot mai extins, și al scăderii veniturilor reale ale acestor funcționari în condițiile scumpirii traiului în toate provinciile – nu va mai putea menține aceste posturi atractive. Situația era recunoscută și de către Direcția Financiară provincială din Sibiu în anul 1866. De altfel, încă de la finele anului '50, Rapoartele Direcției Miniere Silvice și a Salinelor din Cluj atrăgeau atenția asupra necesității restructurării personalului în scopul unei mai eficiente utilizări a acestora și reducerea costurilor adiacente, mai ales cu locuințele. În această politică se încadrează și măsura, din 1865, de comasare a administrației salinelor din Transilvania cu cea silvică, precum și unificarea sistemului contabil al domeniilor statului sub o singură administrație.

În anii '60, pe fondul unei politici de extremă austeritate financiară promovată de Ministerul de Finanțe, Ignatz V. Plener, cu scopul redresării deficitului bugetar și al restabilirii valorii florinului, constată o preocupare pentru restructurarea personalului din instituțiile și întreprinderile statului, inclusiv în Transilvania. La aceasta se adăuga și concluzia celor mai mulți experți conform căreia aceste domenii ale statului și întreprinderile de stat aduceau venituri foarte scăzute în raport cu potențialul lor. Între cauzele acestor situații erau recunoscute administrarea nu atât proastă, cât mai ales rigidă și excesiv de complicată. Astfel, se constata că normarea Beamterilor după tipul de serviciu și nu după capacități și sarcini reprezenta un mare impediment în calea obținerii de bune rezultate.

Fixarea salariului pe care îl încasează aceștia este una dintre cele mai mari greșeli mai ales în acest domeniu al administrării de bunuri. Salariul fix este una dintre cele mai nedrepte moduri și sarcinile celor mai mulți Beamtari rămân prin urmare, atât de joase, deoarece orice țintă a acestuia se reduce la a câștiga acel salariu și nimic mai mult...

Desigur, era o părere, însă aceasta nu era departe de realitate dacă analizăm datele economice ale acestor întreprinderi.

Conduita birocrăției era deosebit de strict stabilită printr-o serie întregă de legi și regulamente, care stabileau un cadru clar și bine circumscris al atribuțiilor și modului de acțiune considerat, uneori chiar în epocă, excesiv de rigid. Orice funcționar care avea în domeniul său de activitate vreo formă de gestiune era obligat ca, la intrarea în serviciu, să depună o cauțiune proporțională cu valoarea gestiunii, care să fie în măsură a acoperi o eventuală fraudă. De cele mai multe ori, dacă respectiva cauțiune nu era în bani, ea putea fi și de natură imobiliară (case, proprietăți etc.; de multe ori cauționau pentru respectivul funcționar și membrii familiei). Între măsurile draconice luate în caz de abatere disciplinară gravă soldată cu fraudă se situa și obligativitatea returnării salariului retroactiv de când se constata începerea producerii fraudei.

Nu au lipsit nici printre funcționarii din Transilvania astfel de situații; fără a intra în detalii, amintim doar cazul lui Ignatz Von Marilly, controlor contabil la Oficiul Silvic din Gheorghieni. Acesta era acuzat de „abateri disciplinare” care curând s-au dovedit a fi legate de fraude contabile prin ținerea defectuoasă a contabilității. Deși ancheta nu explicita despre evaluarea exactă a prejudiciului, acesta a fost imediat destituit din serviciu.

Semnificativă este și recomandarea Direcției Silvice a Minelor și Salinelor din Cluj de a se investiga cu atenție faptele celui acuzat „fără a-l demoraliza pe acesta”. Nu știm ce s-a întâmplat ulterior cu funcționarul amintit, dar atitudinea autorităților reprezintă un exemplu de reacție și conduită față de propriii funcționari, fapt care a făcut din birocrăția austriacă din epocă, cu plusurile și minusurile sale, un agent important al schimbării de atitudine în politicile administrative și economice ale structurilor imperiale, deopotrivă la nivel central și regional.